

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989: DETERMINARE, DESFĂȘURARE ȘI DOCUMENTE

BOGDAN EMANUEL RĂDUȚ*

1. Argument

Anul acesta se împlinesc trei decenii de la evenimentele care au dus la prăbușirea regimului comunist în România (1989–2019). Acestea au generat dezbateri aprinse, în tot acest timp, pe motivul controverselor produse de încercarea de a demonstra și stabili în ce măsură acestea au fost o revoluție populară sau o lovitură de stat. Însă, răspunsul la o astfel de întrebare încă nu s-a dat clar și categoric, el aflându-se în cercetarea istoricilor plasați în ambele tabere. Această situație ne face să ne gândim că probabil va mai dura o vreme până la cristalizarea unui punct de vedere corect istoric și împărțit de majoritate. Poate chiar să treacă o generație pentru a apărea analize istorice detașate emoțional și masiv obiective.

Dacă tabăra celor care încadrează evenimentele din 1989 ca fiind revoluție este mai considerabilă, între cei care susțin ideea de lovitură de stat se numără Alex Mihai Stoenescu¹ și Mădălin Hodor², pentru a da două nume mai cunoscute. Printre cei care au scris sinteze generale bine argumentate se numără, de exemplu, Peter Siani-Davies³, Ioan Scurtu⁴ și Ruxandra Cesereanu⁵.

În studiul de față autorul a optat pentru varianta de revoluție, pentru că aceasta a însemnat unul dintre acele momente astrale ale istoriei românilor, când societatea a trecut prin schimbări de structură în multe aspecte, de la cele politice până la cele societale. Prin definiție, „revoluție” înseamnă o „etapă a dezvoltării în care se produc transformări sociale profunde în toate domeniile vieții” cât și o

---

* Istoric – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România/Societatea de Științe Istorice din România, Filiala Dolj; e-mail: emy_radut@yahoo.com.

¹ Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat din România*, Vol. IV, part 1 și partea 2 – „Revoluția din Decembrie 1989 – o tragedie românească”, București, Editura RAO, 2004–2005 (cu ediții și în 2006 și 2012).

² Codruța Simina, *Istoricul Mădălin Hodor: În 1989 a avut loc o diversiune militară executată de „armata secretă” a Partidului*, a se vedea: <https://pressone.ro/istoricul-madalin-hodor-in-1989-a-avut-loc-o-diversiune-militara-executata-de-armata-secreta-a-partidului/> (accesat în 30.04.2019).

³ Peter Siani-Davies, *Revoluția română din decembrie 1989*, București, Editura Humanitas, 2006.

⁴ Ioan Scurtu, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, București, Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, 2009.

⁵ Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Iași, Editura Polirom, 2004.

„schimbare bruscă și de obicei violentă a structurilor sociale, economice și politice ale unui regim dat”⁶.

În același timp, dacă pentru generația tânără aceste evenimente nu sunt decât întâmplări pe care le percep abstract, ca simple fapte istorice analizate cu detașare emoțională, sunt însă oameni pentru care aceste evenimente sunt încă vii, iar amintirea lor este fie dureroasă, fie animată de sentimentul că au luat parte la un fapt excepțional și unic.

Un alt motiv pentru care autorul s-a aplecat asupra acestei problematice e dat și de faptul că Revoluția din 1989 a reintrat în atenția opiniei publice și a mass-mediei și datorită noii evoluții a *Dosarului Revoluției*. Discutat, dezbătut, așteptat, anticipat, *Dosarul Revoluției* nu va estompa, însă, toate rănile lăsate de acele fatidice, dar memorabile, zile reci de decembrie.

Anul 1989 reprezintă un an de cotitură în istoria Europei și în relațiile politice internaționale, dat de faptul că țările socialiste s-au reîntors la democrație, totul culminând cu prăbușirea Uniunii Sovietice în 1991. De aceea, prezentarea lui Ioan Scurtu oferă o imagine de ansamblu: „Revoluția română din decembrie 1989 – oricât de singulară ar fi ca mod de manifestare – este parte a revoluțiilor europene care au avut loc în acel an, determinând prăbușirea regimurilor totalitare socialiste de pe continent. La Varșovia sau Budapesta, la Praga sau Sofia, Berlin sau București, în 1989 oamenii au răsuflat ușurați când democrația a triumfat asupra dictaturii. Indiferent de forma pe care au luat-o – «Masa rotundă», «Revoluția de Catifea» sau confruntări violente – aceste revoluții au dărâmat vechile structuri politice, sociale, culturale și economice și au făcut loc unei noi ere în evoluția istorică a statelor din Europa centrală și de Est”⁷.

Autorul își propune o prezentare generală a contextului internațional și național ce a determinat declanșarea revoluției, o prezentare sumară a desfășurării acesteia și o analiză comparativă a unor documente emise în acele zile tulburi și tensionate, documente cu semnificație de „cristalizări programatice”⁸. Prezentarea analiză, chiar dacă nu are aspectul uneia inedite, vine din preocupările personale ale autorului, de a-și forma o părere proprie și argumentată.

2. Determinarea revoluției

Împrejurările externe ale declanșării evenimentelor din decembrie 1989 au fost unele destul de tensionate, având în vedere faptul că la începutul anilor '80 s-a produs o schimbare a raportului de forțe pe plan internațional. Datorită detașării Statelor Unite ca cea dintâi putere a lumii, echilibrul de forțe stabilit la sfârșitul celui de-al

---

⁶ ***, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 924.

⁷ Ioan Scurtu, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, p. 371.

⁸ Ion Calafeteanu, *Revoluția Română din Decembrie 1989. Cristalizări programatice*, în „Clio 1989”, Anul VI, nr. 1–2 (11–12), 2010, pp. 19–35.

doilea război mondial a început să se clatine⁹. În plan internațional, un rol marcant l-a avut Mihail Gorbaciov, liderul URSS¹⁰, ce ajunge secretar general al PCUS¹¹ în data de 11 martie 1985¹². Din cea mai înaltă funcție în Uniunea Sovietică, Gorbaciov a realizat faptul că a pierdut competiția cu țările democratice, de aceea a încercat să reformeze și el propriul sistem încremenit în metode vechi ideologizate. Pentru aceasta a lansat câteva concepte care să fundamenteze, teoretic, schimbările pe care le preconiza: glasnosti (deschidere, transparență), perestroika (reconstrucție a sistemului socialist), uskarenie (accelerare a acestor transformări) și novîie mislenie (noua gândire)¹³. Aceste concepte, concretizate în politici practice, aveau menirea de a salva sistemul socialist și nu de a îl înlocui, pentru că Gorbaciov încerca să reformeze socialismul sovietic și să îl înlocuiască. În privința relațiilor cu partenerii din blocul sovietic, s-a renunțat la „doctrina Brejnev”¹⁴, apoi s-au reluat discuțiile cu SUA pentru a restabili un nou echilibru de forțe pe continent și în lume. În numai șase ani de conducere, Gorbaciov a reușit „performanța” de a lichida atât partidul, cât și statul în fruntea cărora se afla¹⁵. Factorul Gorbaciov a reprezentat el însuși consecința pierderii încrederii de sine a elitelor comuniste¹⁶.

Concomitent cu evoluția din URSS, în aproape toate țările satelite europene s-a asistat la schimbări de lideri, inspirate sau gestionate direct de Moscova. Între 1987–1989 vechii lideri din unele țări socialiste au fost înlocuiți cu alții, mai tineri, din „eșalonul al doilea”¹⁷. În URSS se produc, de asemenea, schimbări majore. La 1 decembrie 1988 este introdus Parlamentul bicameral și pluralitatea candidaturilor. În decembrie 1989 a căzut zidul Berlinului, simbolul separării germanilor și simbolul despărțirii a două lumi diferite¹⁸. Revoluțiile din 1989 au schimbat în mod fundamental harta politică, economică și culturală a lumii¹⁹.

Pe plan intern s-a accentuat criza economică și cea a condițiilor materiale ale românilor, cauzate de faptul că Nicolae Ceaușescu contractase împrumuturi masive

⁹ Ioan Scurtu, *Istoria Contemporană a României (1918–1989)*, București, Editura Fundației România de Măine, 2003, p. 158.

¹⁰ Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

¹¹ Partidul Comunist din Uniunea Sovietică.

¹² Dumitru Preda, Mihai Retegan, 1989. *Principiul Dominoului. Prăbușirea Regimurilor Comuniste Europene*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 23.

¹³ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 158; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2008, p. 519.

¹⁴ Doctrina Brejnev a fost un model de politică externă sovietică care permitea o anumită „suveranitate limitată” a partidelor comuniste naționale, dar nici o țară comunistă nu putea părăsi Pactul de la Varșovia și nu putea să compromită puterea și unitatea blocului comunist. Implicit, URSS stabilea definirea socialismului și capitalismului în funcție de interese proprii. Această doctrină, în practică, s-a văzut la invadarea Cehoslovaciei (1968) și a Afganistanului (1979).

¹⁵ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 161.

¹⁶ Vladimir Tismăneanu (coord.), *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 16.

¹⁷ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 158.

¹⁸ Dumitru Preda, Mihai Retegan, *op. cit.*, pp. 24–28.

¹⁹ Vladimir Tismăneanu (coord.), *op. cit.*, p. 22.

pe piața de capital occidental pentru a construi „mamuți industriali” nerentabili. Astfel, datoria externă a României a crescut de la 1,2 miliarde de dolari în 1971 la 9,5 miliarde de dolari în 1981²⁰, iar în martie 1989 s-a plătit ultima tranșă din totalul de 21 miliarde de dolari, dintre care peste 7 miliarde reprezentau dobânzile aferente²¹. Criza nu era dată, neapărat, de împrumuturile bancare, ci de ambiția plătirii anticipate a acestei datorii prin creșterea masivă a exporturilor și drastică reducere a importurilor, inclusiv a medicamentelor. România exporta produsele agroalimentare necesare populației, magazinele și alimentarele fiind tot mai goale iar cozile și nemulțumirile populației tot mai mari. De asemenea, mass-media era total subordonată partidului, programul TV fiind limitat la doar 2 ore seara (20.00–22.00) și acoperit de prezentarea cuvântărilor sau vizitelor de „lucru” ale Conducătorului statului. Între regimul comunist și poporul de rând s-a adâncit o prăpastie prin care cuplul prezidențial a atras tot mai puternic ura populației²². La aceasta a contribuit și excesul cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, fiind supranumit „cel mai iubit fiu al poporului” și „geniul Carpaților”, pentru a da doar două exemple²³. Prin aceasta, „cultul personalității a devenit oglinda în care se privea regimul”²⁴.

O surpriză pe scena politică internă a venit pe 11 martie 1989, când șase foști activiști din PCR – Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Constantin Pârvulescu, Cornel Mănescu, Silviu Brucan și Grigore Răceanu – au trimis o scrisoare deschisă lui Nicolae Ceaușescu în care condamnau abuzurile politicii sale. Scrisoarea a fost citită la Radio Europa Liberă, urmând represalii împotriva semnatarilor²⁵.

Raportându-se la situația din jurul său, Nicolae Ceaușescu critică și respinge noua politică a lui Gorbaciov, iar PCUS nu avea un control cert asupra eșalonului doi al PCR de unde ar fi putut recruta un posibil înlocuitor al lui Ceaușescu. Practic România a cunoscut o izolare politică și economică puternică pe plan internațional. Un exemplu e dat și de faptul că, în 1989, președintele american George H. W. Bush a anunțat că retrage României clauza națiunii celei mai favorizate, pe motiv că nu se respectă drepturile omului. Fără să aștepte decizia, Ceaușescu renunță singur la această clauză, fapt ce a adâncit și mai tare criza economică și nemulțumirea populației.

3. Desfășurarea revoluției

Pe acest fond tensionat, populația se afla pe un butoi de pulbere care avea nevoie doar de o scânteie pentru a exploda. În luna decembrie situația se precipită

²⁰ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 515.

²¹ Alexandru Oșca (coord.), *1989 – An decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 11–29.

²² Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 516.

²³ Peter Siani-Davies, *op. cit.*, pp. 39–45.

²⁴ *Ibidem*, p. 42.

²⁵ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 525; Dumitru Preda, Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 25.

până la prăbușirea iremediabilă a regimului politic comunist. Primele încercări de revoltă au fost la Iași, în 14 decembrie 1989, printr-un grup de intelectuali curajoși care au constituit, încă din luna noiembrie, Frontul Popular Român. S-a încercat răspândirea de manifeste anticeaușiste, în special în căminele studențești, însă populația Iașiului nu a reacționat la chemările la revoltă lansate cu insistență. Mai rapide au fost organele de ordine care i-au arestat pe organizatori înăbușind o revoltă practic neîncepută. Dar, incontestabil că acțiunile din 14 decembrie au constituit un semnal, o premisă a Revoluției române din decembrie 1989²⁶. Asemenea întâmplări au mai fost înregistrate în Suceava, la Timișoara, la Brașov și în alte centre industriale.

La Timișoara, după revolta din noiembrie 1989 de la U.M.T.²⁷ când muncitorii au refuzat să reia lucrul pentru că li se diminuaseră salariile, la 15 decembrie, are loc o adunare a câtorva enoriași reformați care s-au strâns în fața Bisericii Reformate în semn de solidaritate cu pastorul lor, László Tökes, pe care ierarhii cultului hotărâseră să-l mute la Mineu. Forțele de ordine, disproporționat și fără motiv, au făcut uz de forță atrăgând atenția trecătorilor din această zonă foarte aglomerată. Încercând să-i ajute pe enoriași, trecătorii s-au expus și ei represiunii Miliției. Pe fondul stării de nemulțumire generală, cetățenii agresati s-au transformat în manifestanți și în ziua următoare s-au adunat din nou în același loc și au reluat protestul independent și separat de pretextul din ziua precedentă, situația pastorului nemaifiind niciodată invocată de manifestanți. De acum, protestul s-a concentrat exclusiv pe probleme curente și generale. S-au spart vitrinele la librării au fost arse broșurile și cărțile cu expunerile lui Nicolae Ceaușescu. S-a atacat sediul partidului și alte clădiri oficiale. Astfel, revoluția a început în 15 decembrie 1989 și a fost continuarea gesturilor și manifestărilor stopate până atunci de forțele de ordine, făcute începând cu protestele din întreprinderile timișorene, cu seria de manifeste lansate în alte localități, cu veghea și protestul enoriașilor reformați timișoreni.

În noaptea de 16 spre 17 decembrie au loc altercații, manifestanții sunt urmăriți prin tot orașul și se operează arestări. A doua zi, după ora 13.00 numărul crește continuu. Se alătură și tineri care manifestă zgomotos, și începe să se strige „Fără teamă!”, „Libertate! Libertate!”, „Jos Ceaușescu!”. Mișcarea se mută în Piața Operei unde se încearcă atragerea populației, în special a studenților care însă, în cea mai mare parte, erau plecați în vacanță. În ziua de duminică, 17 decembrie, mulțimea se adună din nou în Piața Operei. De data aceasta protestarii atacă clădirile, incendiază, atacă unitățile militare, devastează magazinele, inclusiv, din nou și cu mai mult folos, sediul partidului. Generalul Vasilea Milea, ministrul Apărării Naționale, dă ordin să se distribuie muniție de război, iar în județul Timiș este decretată starea de necesitate. În noaptea de 17 spre 18 decembrie violențele se

²⁶ Constantin Sava, Constantin Monac, *Adevăr despre Decembrie 1989. Conspirație. Diversiune. Revoluție...*, București, Editura Forum, 1999, pp. 40–41.

²⁷ Uzinele Mecanice Timișoara.

țin lanț și sunt înregistrate primele victime. Pe 19 decembrie marea majoritate a întreprinderilor își încetează activitatea, iar în ziua următoare coloanele angajaților de pe platformele industriale se organizează în centrul orașului.

Clădirea Operei a devenit un adevărat stat major al revoluționarilor, iar aici se formulează primele revendicări. Astfel că, Timișoara devine primul oraș liber de comunism²⁸. Ceaușescu însă nu cedează și semnează Decretul privind instituirea „stării de necesitate” pe tot teritoriul județului Timiș. Revoluționarii încep să se organizeze și, pe 20 decembrie, se constituie Frontul Democratic Român din Timișoara, care difuzează o Proclamație în noaptea de 20 spre 21 decembrie. În ziua următoare, Frontul reușește să publice acest document în română, maghiară, sârbă și germană. Va fi citit în fața mulțimii din Piața Operei, apoi va fi împărțiat prin tot orașul și trimis în localitățile apropiate²⁹.

Revolta antidictatorială se extinde în principalele orașe. Timișoara a aprins focul revoltei împotriva dictaturii ceaușiste în Banat și încep manifestații în stradă la Lugoj, Arad, Caransebeș și Reșița³⁰. La Cluj-Napoca aparent situația a fost liniștită, însă și aici au apărut evenimente și manifestații în diverse puncte din oraș. La Brașov reînvie spiritul din 1987. Revolta cuprinde, apoi, și Sibiul, Târgu Mureș, Alba Iulia și Turda³¹.

La București situația era tensionată. Într-o cuvântare la TV din 20 decembrie, Ceaușescu a pus tulburările de la Timișoara pe seama unor „agenturi străine”, afirmând că „aceste mișcări au un caracter terorist, fiind organizate în strânsă legătură cu cercurile reacționare imperialiste, iredentiste, șoviniste, cu servicii de spionaj ale unor țări străine, având ca obiectiv principal dezmembrarea teritoriului național”³². Discursul lui Ceaușescu, avându-i alături pe Elena Ceaușescu, Ion Dincă, Silviu Curticeanu, Emil Bobu și Vasile Milea, dorea să-i legitimizeze credibilitatea în fața poporului pentru măsurile pe care le-a întreprins împotriva Timișoarei. Mănat de succesul mitingului din 23 august 1968, când a condamnat invadarea Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia, Nicolae Ceaușescu cheamă populația Bucureștiului la un nou miting, în data de 21 decembrie, în fața sediului Comitetului Central. Mulțimea din Piața Palatului a intrat în panică din motive neelucidate încă, iar acest miting a dovedit faptul că Nicolae Ceaușescu scăpase situația de sub control³³. Oamenii se revoltă și aici, iar foarte curând, revolta din București s-a transformat în revoluție. Unii istorici observă o similitudine a principalelor momente cu desfășurarea evenimentelor de la Timișoara. Mitingul din 21 a însemnat practic începutul sfârșitului regimului comunist în România, dat de începutul revoltei populare din Capitală. Toată

²⁸ Alexandru Oșca (coord.), *op. cit.*, pp. 111–120.

²⁹ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, pp. 41–61.

³⁰ Alexandru Oșca, *Revoluția Română în Banat*, Craiova, Editura Sitech, 2009, pp. 209–296; Peter Siani-Davies, *op. cit.*, pp. 86–117.

³¹ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, pp. 61–95.

³² *Ibidem*, p. 99.

³³ *Ibidem*, p. 100; Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 531.

situația aceasta nouă, avea să ducă, a doua zi, la răsturnarea dictaturii. Noaptea apar confruntări între armată și revoluționari, iar în 22 decembrie Ceaușescu hotărăște introducerea stării de necesitate în întreaga țară, dar nu a mai fost timp pentru aplicarea ei. La ora 09.11 Generalul Vasile Milea, ministrul Apărării, se sinucide sau este „sinucis”, lăsând misterul morții sale pe seama analizelor istorice. O ipoteză a acestui act sinucigaș ar fi probabilitatea ca Milea să fi conștientizat faptul că Ceaușescu va arunca toată vina asupra sa. Generalul-locotenent Victor Atanasie Stănculescu a fost chemat să preia Ministerul Apărării, dar acesta dorind să se eschiveze, joacă teatru, punându-și piciorul în ghips și simulând un accident. Ajuns însă la Minister, mai mult forțat decât de bună voie, acesta ordonă armatelor să se retragă în cazărmi, ordin controversat și discutat și astăzi de istorici.

Armata a trecut de partea poporului. Manifestanții au intrat în sediul Comitetului Central, iar soții Ceaușescu, împreună cu Manea Mănescu și Emil Bobu, au fugit, din calea revoluționarilor, cu un elicopter de pe acoperișul clădirii. Vederea elicopterului plecând a făcut ca populația să fie în extaz. Iar seara, la radio și televiziune, s-a anunțat vestea cea mare că Nicolae și Elena Ceaușescu au fost arestați la Târgoviște. Revoluția a învins³⁴. Mulțimea scanda „Victorie!”. La ora 13.00, în studioul 4, Mircea Dinescu și Ion Caramitru au anunțat căderea dictaturii. Încep aparițiile la balconul fostului Comitet Central sau la televiziune a diverșilor lideri revoluționari și adresări către mulțime³⁵. Studioul TVRL³⁶ a devenit adevărata tribună pentru diferite persoane, fiind folosit chiar și de cetățeni de rând³⁷.

La ora 23.00, Ion Iliescu a dat citire unui *Comunicat* prin care anunța înființarea Consiliului Frontului Salvării Naționale, pentru „instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român”³⁸. În componența Consiliului FSN au intrat, provizoriu, nume cunoscute de dizidenți, precum Doina Cornea, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Dumitru Mazilu, Lászlo Tökes, generalul Ștefan Gușă, generalul Victor Stănculescu, Silviu Brucan, Petre Roman, Ion Iliescu ș.a.³⁹. În capitală s-a instalat confuzia, pentru că se trăgeau focuri de armă și se incendiau clădiri, iar cercurile externe aveau privirea ațintită asupra evoluției evenimentelor din România. URSS a transmis că este o problemă internă și România să și-o rezolve singură pentru că „orice amestec sovietic nu ar face decât să-l transforme pe Ceaușescu în martir”⁴⁰. Statistic, au murit mai mulți oameni după 22 decembrie decât înainte de această dată, iar cauzele nu sunt încă elucidate complet.

³⁴ *Ibidem*, pp. 96–114; Mihail M. Andreescu, *Revoluția Română în București (22 decembrie '89)*, în Alexandru Oșca (coord.), *op. cit.*, pp. 121–135; Ion Bucur, *Evoluția evenimentelor din București în perioada 17–21 decembrie 1989*, în „Clio 1989”, Anul IV, Nr 1(7), 2008, pp. 5–21; Peter Siani-Davies, *op. cit.*, pp. 123–141.

³⁵ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, p. 117.

³⁶ Televiziunea Română Liberă.

³⁷ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, pp. 119–120.

³⁸ *Ibidem*, pp. 122–123.

³⁹ *Ibidem*, pp. 319–321.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 125.

Ca și alte state din Europa Central-Estică, intrate după al doilea război mondial sub hegemonie sovietică, și România s-a eliberat de jugul comunist, însă printr-o revoluție sângeroasă. Revoluția din Decembrie 1989 a fost unul dintre momentele cruciale ale istoriei României postbelice⁴¹. La 25 decembrie cuplul Ceaușescu a fost judecat și executat, iar România a început să fie condusă de FSN care a încercat să restabilească ordinea în țara. Dar, în prima jumătate a anului 1990 țara a fost puternic zguduită de o serie de convulsii politice⁴².

4. Documentele revoluției

În zilele revoluției au fost emise mai multe documente, proclamații, apeluri și manifeste ce au conținut o diversitate de tematici. Analizei noastre vor fi supuse patru astfel de adresări emise de structurile revoluționarilor: *Manifestul Frontului Popular Român*, difuzat la Iași în 14 decembrie 1989, *Programul Forumului Cetățenesc al lui Dumitru Mazilu*, difuzat în 20 decembrie, *Proclamația Frontului democratic român din Timișoara*, difuzată la 20–21 decembrie 1989 și *Comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale*, dat la București în 22 decembrie 1989. Selectarea lor s-a făcut pe criteriul aplicabilității și efectului național pe care l-au avut, precum și cel al impactului rămas în istorie.

Manifestul Frontului Popular Român, având titlul *Chemare către toți românii de bună credință*, cerea poporului ca în ziua de 16 decembrie, la ora 18.00, să se adune în Piața Unirii „în tăcere deplină”, apoi la 19.00 să se mute în Piața Palatului Culturii unde urma să aibă loc „sfârșitul demonstrației”. Acțiunea urma să fie reluată pe 23 decembrie, respectând aceleași condiții, și pe 30 decembrie la ora 18.00. Acțiunea din 30 decembrie avea scopul de a cere „înlăturarea de la conducerea statului a lui Ceaușescu și a familiei sale”. Proclamația spunea că sosise „ceasul descătușării noastre”. Prin aceasta se dorea să se pună capăt „foamei, frigului, friicii și întinericului care ne stăpânește de 25 ani” și „terorii dezlănțuite de dictatura ceaușistă care a adus poporul întreg în pragul deznădejdi”. De asemenea, se specifica că România a rămas „ultima țară din Europa în care mai persistă coșmarul stalinist amplificat de o conducere incompetentă și răuvoitoare”. Se făcea apel și la „armată, miliție și securitate să dea dovadă de curaj, patriotism și clarviziune politică și să sprijine acțiunea noastră de salvare a acestui neam, care este al nostru, al tuturor”⁴³. Analizând documentul, constatăm faptul că se dorea doar înlăturarea familiei conducătoare, nu și a regimului politic. Nicăieri nu apare vreo referire la îndepărtarea comunismului, fapt destul de utopic în mentalul colectiv al aceluși timp. Apoi încadrarea cronologică a situației grele în care se afla România doar la 25 de ani ne arată faptul că acțiunea era îndreptată împotriva lui Nicolae Ceaușescu

⁴¹ Ion Bucur, *op. cit.* p. 5.

⁴² Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, p. 220; Peter Siani-Davies, *op. cit.*, pp. 274–329.

⁴³ Daniela Osiac, *Revoluția din Decembrie 1989. Mesaj pentru România*, București, Editura IRRD, 2010, pp. 13–14.

și a regimului reprezentat de el, nu a regimului politic în genere. Cu toate acestea, constatăm dorința manifestată de o populație asuprită pentru schimbare și racordare a României la celelalte țări europene. Însă, din păcate, a rămas doar o dorință neîmplinită atunci, pentru că în zilele menționate nu a avut loc nici o manifestație.

La București, în 20 decembrie a apărut proclamația intitulată *Democrație, Libertate, Demnitate – acum!*, elaborată de Dumitru Mazilu. Aceasta începe cu un mesaj sentimental prin expresiile „puternic îngrijorați”, „puternic șocați”, „serios preocupați” și „revoltați” de starea generală materială, socială, politică, economică, spirituală în care se găsea poporul român. Aceste realități de necontestat i-a provocat în organizarea într-un Forum Cetățenesc Național „care grupează toate forțele sănătoase ale țării, fără deosebire de naționalitate, toate organizațiile și grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății și demnității în anii tiraniei totalitare”. Acest Forum avea scopul de a reinstaura democrația, libertatea și demnitatea poporului român, prin zece puncte ale proclamației, ce făceau referire la un „sistem democratic pluralist de guvernare”, „organizarea de alegeri libere”, „separarea puterilor... în Stat” ș.a. Se făceau referiri la economie, agricultură, învățământ, comerț, drepturile omului, clasa politică ș.a. Proclamația se încheie cu expresia, scrisă cu majuscule, „Așa să ne ajute Dumnezeu”⁴⁴, fapt inedit pentru gândirea ateistă și materialist dialectică a comunismului românesc. Documentul se prezintă ca o gândire intelectuală și profundă a realităților prezente în România sfârșitului de an 1989.

Proclamația Frontului Democratic Român din Timișoara a fost redactată în noaptea de 20 spre 21 decembrie și citită în ziua de 21 de la balconul Operei. Documentul este structurat în cinci părți. În prima parte se afirmă că „Frontul Democratic Român este o organizație politică, constituită la Timișoara, pentru a realiza un dialog cu Guvernul Român în scopul democratizării țării”, dar era un dialog condiționat de „demisionarea președintelui Nicolae Ceaușescu”. În al doilea rând, Frontul propunea Guvernului o serie de zece revendicări, ca „alegeri libere”, „reforma învățământului”, „libertatea reală a cultelor religioase”, „libertatea cuvântului, a presei, a radioului și a televiziunii”, „deschiderea granițelor de stat” ș.a. În cea de-a treia secțiune se cereau lămuriri cu privire la evenimentele din Timișoara, ca tragerea la răspundere a celor „care au dat ordin să se tragă în Popor”, „restituirea decedaților pentru a fi îngropați după datină, cu doliu național” și „eliberarea imediată a tuturor celor arestați în urma manifestației”, dar și „încetarea, pe viitor, a oricăror represalii asupra participanților la demonstrațiile de la Timișoara”. După aceste cereri locale, mai solicitau „recunoașterea oficială a Comitetului de acțiune al Frontului Democratic Român, înființat la Timișoara, și inițierea unui dialog”. În cea de-a patra secțiune se adresau poporului pentru a li se alătura „în lupta noastră dreaptă pentru democratizarea țării”, pentru a forma „Comitete ale Frontului Democratic Român” în „toate orașele țării, în întreprinderi și în instituții”, pentru a protesta „în mod pașnic și fără violență” și a intra în „grevă generală începând de azi, 21 decembrie, până la victoria finală, cu excepția sectoarelor de bază ce nu pot

⁴⁴*Ibidem*, pp. 14–16.

fi întrerupte”. În ultima secțiune, Frontul „mulțumește tuturor celor ce au fost, sînt și vor fi alături de noi”⁴⁵.

Cel de-al patrulea document supus atenției noastre este *Comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale*, ce cuprinde zece puncte. Acesta este cel mai direct și precis în solicitările sale, o „primă platformă-program”⁴⁶. Comunicatul a fost emis după fuga soților Ceaușescu, făcându-se chiar referire la faptul că „clanul Ceaușescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la putere”, atribuind această victorie „spiritului de sacrificiu al maselor populare de toate naționalitățile și, în primul rând, al admirabilului nostru tineret, care ne-a restituit, cu prețul sîngelui, sentimentul demnității naționale”. Constituirea acestui Front avea scopul de a instaura democrația, libertatea și demnitatea poporului român, alături de „armata română”, „forțele sănătoase ale țării”, „toate organizațiile și grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății și demnității poporului român”. Documentul este categoric în privința realităților politice, afirmând că „se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceaușescu”, „Guvernul se demite, Consiliul de Stat și instituțiile sale își încetează activitatea”, iar „întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale”. Și această proclamație, asemănătoare cu cea a lui Mazilu, cerea „alegeri libere”, „separarea puterilor”, „restructurarea întregii economii”, „reorganizarea învățămîntului”, „respectarea drepturilor și libertăților” ș.a.⁴⁷. Documentul este însoțit de Consiliul Frontului Salvării Naționale, ce conținea 39 de nume, ultimul fiind cel al lui Ion Iliescu.

În toate documentele se consemnează ideea de construire a unei societăți democratice. În primul rând, atât Frontul Democrat Român (FDR) cât și Frontul Salvării Naționale (FSN) cereau „alegeri libere”, dar cel din urmă propunea și o dată „în cursul lunii aprilie”.

Apoi se dorea un sistem politic pluralist. Comunicatul FSN specifică „abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicia unui sistem democratic pluralist de guvernămînt”. Însă rolul central îl avea FSN-ul, pentru că el conducea statul.

La Timișoara, în întâlnirea cu Constantin Dăscălescu, revoluționarii cereau la punctul 0 „Demisia guvernului”. Se dorea plecarea lui Nicolae Ceaușescu de la conducerea statului. Era un fel de „perestroika”. Se dorea o alegere de unu–două mandate ale șefului de stat și evitarea pretinderii puterii pe viață. Un timp, noua putere de la București a dat acestui concept înțelesul larg acceptat în estul Europei, însemnând tolerarea alături de formațiunea majoritară (acum CFSN), a celorlalte formațiuni politice, constituite sau reînființate după Revoluție, pe care liderii CFSN le-a invitat să participe la exercițiul puterii împreună cu ea⁴⁸.

Constituirea unei societăți democratice privește și economia. „Revitalizarea economiei naționale”, consemna Proclamația de la Timișoara. Comunicatul FSN

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 17–19.

⁴⁶ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, pp. 319–321.

⁴⁷ Daniela Osiac, *op. cit.*, pp. 33–36.

⁴⁸ Alexandru Oșca (coord.), *op. cit.*, p. 27.

specifica mai detaliat acest aspect cerând „organizarea întregului comerț al țării pornind de la cerințele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populației României”. Se puna capăt exporturilor de produse agroalimentare și petroliere și se încerca satisfacerea „nevoilor de căldură și lumină ale oamenilor”.

Comunicatul FSN și cel al Frontului Civic al lui Mazilu cereau separarea puterilor în stat, în legislativă, executivă și judecătorească.

Dorința libertății se vede în toate domeniile. În Proclamația FRD se cerea „Libertatea cuvântului, presei, radioului și televiziunii (al. 2)”, „Dreptul de a manifesta liber (al. 8)” precum și „Libertatea reala a cultelor religioase (al. 9)”, cerere unică. Comunicatul FSN solicita la pct. 7 „Respectarea drepturilor și libertăților minorităților naționale și asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii”, iar la pct. 10 „respectul deplin al drepturilor de deplasare liberă”. Timișoara ceruse încă din al. 3 „deschiderea imediată a granițelor țării”.

O solicitare inedită se găsește și la Comunicatul FSN, care cerea schimbarea numelui țării din Republica Socialistă România în România, și dorința de a adopta o nouă Constituție (pct. 3).

În poziția sa pe plan extern, România continua să respecte angajamentele internaționale, în special Tratatul de la Varșovia (Comunicatul FSN pct. 9). În Proclamația FRD nu se cere așa ceva, ci se dorea ca România să facă parte din „rândul statelor care îi garantează și respectă drepturilor fundamentale ale omului” (al. 4).

Era nevoie și de o reformă în învățământ, lucru cerut și de FDR și de FSN. Se cerea eliminarea oricăror forme de ideologie pe care s-a construit în anii comunismului.

Aceste documente au fost strigătul disperat după libertate al unui popor asuprit și sărăcit de o nomenclatură care s-a îndepărtat considerabil de clasa muncitoare pe care, chipurile, o reprezenta. Și, totodată, aceste documente au cuprins în conținutul lor toate aspectele sociale importante care necesitau transformări urgente pentru racordarea României la mersul european.

5. Concluzii

Revoluția Română rămâne, încă, un eveniment istoric studiat și analizat, pentru a i se descoperi aspecte inedite sau pentru a i se elucida misterele nedesluite încă. Programele și cererile revoluționare au arătat că România dorea să se alinieze la celelalte state europene. Pentru împlinirea acestei dorințe s-a parcurs un drum lung și anevoios, numit adeseori „tranziție”. Vreme de trei decenii România s-a aflat și se află în această tranziție. Cu toate acestea, ea s-a raliat, într-o oarecare măsură, statelor europene prin acceptarea în NATO (2004) și în Uniunea Europeană (2007), și privește cu așteptare primirea în Spațiul Schengen.

În același timp, ca un paradox al istoriei, în anul în care se comemorează 30 de ani de la revoluția din 1989, România deține președinția, pentru vreme de 6 luni,

a Consiliul Uniunii Europene (1 ianuarie – 30 iunie 2019). Iar acest lucru era o realitate de neimaginat cu trei decenii în urmă. România sumbră și cenușie a lui Ceaușescu nu „prevedea” România de astăzi.

Așadar, Revoluția din Decembrie 1989 a deschis drumul ascensiunii României în geopolitica europeană, dar și seria disputelor istoriografice privitoare la desfășurarea evenimentelor. Și subiectul este încă inepuizabil.

ROMANIAN REVOLUTION – DECEMBER 1989: DETERMINISM, DEPLOYMENT, DOCUMENTS

(Abstract)

The Romanian Revolution from December 1989 meant a radical change in the political regime, in the social and the economic field, but also a change of mentality in general. Having been used to the oppressive regime the Romanian people suddenly woke up in a state of liberty and democracy which they did not understand and did not know how to manage wisely. The author presents both the Revolution's causes and the process of deployment and the problem of revolutionary proclamations which had the role of preparing the Romanian people for the Democracy and the Freedom which was built since 1990.

Keywords: Revolution, documents, Romania, 1989, proclamation.